

پهنه‌بندی شهر اردبیل از نظر میزان وجود پتانسیل‌های جذب گردشگر

دکتر محمدحسن یزدانی^{۱*}، ابراهیم فیروزی مجنده^۲رضا هاشمی معصوم‌آباد^۳، الهام شکرزاده فرد^۴

چکیده

امروزه گردشگری به یکی از عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی جوامع تبدیل شده‌است. همچنین یکی از بخش‌هایی است که در صورت برنامه‌ریزی و توجه به آن، می‌تواند ارزآوری قابل توجهی داشته‌باشد و آورده اقتصادی حاصل از آن می‌تواند اشتغال بخش وسیعی از بیکاران جامعه را تضمین کند. گردشگری شهری نیز که یکی از زیربخش‌های گردشگری بوده، اخیراً موردتوجه برنامه‌ریزان و متولیان امر قرار گرفته‌است. در این بین، شهر اردبیل با توجه به سابقه تاریخی و پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل آن، همه‌ساله پذیرای شمار زیادی از گردشگران داخلی و خارجی بوده و است؛ از این رو انجام مطالعات گسترده و پژوهش‌های به‌روز در راستای سنجش وضعیت گردشگری شهر اردبیل و شناسایی فضاهای گردشگری آن در راستای مدیریت بهینه امور گردشگری این شهر، مسئله‌ای مهم و ضروری است؛ بنابراین در تحقیق حاضر با بهره‌بردن از روش تحقیق توصیفی- تحلیلی و ابزارهایی چون GPS و نرم‌افزار ARCGIS و مدل‌های AHP، Fuzzy و اقدام به پهنه‌بندی و شناسایی فضاهای گردشگری شهر اردبیل شده‌است. نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل‌های صورت‌گرفته در تحقیق حاضر حاکی از آن است که هسته مرکزی شهر اردبیل با محوریت رودخانه بالغلی‌چای و دریاچه شورابیل و در جهت شمال‌شرقی- جنوب‌غربی، قابلیت بالایی در جذب گردشگر دارد. در واقع این نواحی را می‌توان به‌عنوان فضای غالب (مرکز ثقل) گردشگری شهر اردبیل نام‌گذاری کرد. فضایی که با تمرکز فوق‌العاده جاذبه‌های تاریخی، گردشگری و تفریحی مشخص شده‌است. درواقع اینچنین می‌توان گفت که فضای گردشگری شهر اردبیل و مناطق با قابلیت بالای جذب گردشگری تابعی از هسته مرکزی و تاریخی شهر اردبیل و رودخانه بالغلی‌چای و دریاچه شورابیل بوده‌است. به‌طوری‌که این مسئله باعث تمرکز بیش‌ازحد عناصر گردشگری در مجاورت این عناصر شده‌است.

جغرافیا و توسعه، شماره ۶۱، زمستان ۱۳۹۹

تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۰۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۲/۲۲

صفحات: ۳۳۴-۳۱۱

واژه‌های کلیدی:

پهنه‌بندی، گردشگری شهری، گردشگر، عناصر گردشگری، اردبیل، فضاهای گردشگرپذیر

مقدمه

در دو دهه گذشته صنعت گردشگری به‌طور فزاینده‌ای افزایش یافته‌است و باعث افزایش اشتغال، بهینه‌سازی حمل‌ونقل، افزایش درآمد ساکنان و حمایت از میراث فرهنگی جامعه برخوردار شده‌است (Wang et al, 2020: 1) و بسیاری از کشورها از این رهیافت توانسته‌اند وضعیت خویش را تا حد درخور توجهی بهبود بخشیده و بسیاری از مشکلات خود از قبیل بیکاری، پایین بودن سطح درآمد سرانه و کمبود

درآمدآوری را پوشش دهند (اکبرپور سراسکانرود و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۴). همچنین گردشگری محرک اقتصادی مناطق توسعه‌یافته و در حال توسعه یا مناطق فقیر محسوب می‌شود و ابزاری قدرتمند برای ارزآوری بسیاری از کشورها به‌شمار می‌رود (علی‌یاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۲۲). گردشگران دارای انگیزه‌های متعددی برای مسافرت هستند (Sanja and et.al, 2017: 97). یکی از مهم‌ترین مقاصد که روندهای گردشگری جهان را در دهه‌های گذشته تحت‌تأثیر

yazdani.m51@gmail.com

Eb.firouzi@uma.ac.ir

R.h.masoomabad@uma.ac.ir

E.shokrzadeh@uma.ac.ir

۱- دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول)

۲- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

۳- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

۴- دانشجوی دکتری، گروه اقلیم‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

قرار داده، مراکز شهری هستند. مناطق شهری در دسته مقاصد قرار می‌گیرند که کمترین زمان موردنیاز برای سفر را در بین سایر مقاصد گردشگری به خود اختصاص می‌دهند (نوربخش و اکبرپورسراسکانرود، ۱۳۸۹: ۲۲). شهرها به عنوان مقصد گردشگری، دارای عملکرد چندمنظوره هستند. آن‌ها به عنوان دروازه ورودی به کشور، مراکز اقامت و مبدأ سفر به روستاها و مقاصد مجاور خود به شمار می‌روند (همان: ۹۵). شهرها دارای جاذبه‌ها و تأسیسات گردشگری فراوان و غنی هستند که در پیدایش و توسعه آن‌ها نقش اساسی ایفا می‌کنند. امروزه گردشگری برای بسیاری از مدیران و مسئولان شهری به یک مسئله اقتصادی بااهمیت مبدل شده است که مستلزم ارزیابی صحنه رقابت، تعریف و تعیین هدف‌ها، آمایش و ایجاد ساختار مناسب و تجارتي فرآورده‌های گردشگری شهری است (قالیباف و شعبانی فرد، ۱۳۹۰: ۱۴۹). محیط‌های شهری از دو نظر در صنعت گردشگری اهمیت دارند؛ از یک سو کانون‌های شهری به لحاظ تمرکز جمعیت در آن‌ها و بروز فشارها و خستگی‌های ناشی از کار و فعالیت در محیط‌های شهری، به عنوان مبدأ مسافرت‌های گردشگری محسوب می‌شوند و از سوی دیگر، بعضی از شهرها به علت امکان فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی و ارتباطی و فراغتی در آن و وجود جاذبه‌های تاریخی و گردشگری متعدد به عنوان مقصد مسافرت‌های گردشگری به شمار می‌آیند (موحد و دولت‌شاه، ۱۳۹۰: ۱۸۹). شهرها و گردشگری روابط تنگاتنگی با همدیگر دارند؛ چراکه تمامی انواع گردشگری به نوعی به کانون‌ها و خدمات شهری نیازمند هستند؛ از این رو هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری باید به توانمندی شهرها در ارائه خدمات مستقیم و غیرمستقیم توجه داشته باشند (طفی، ۱۳۸۶: ۱۶۰؛ به نقل از موحد و دولت‌شاه، ۱۳۹۰: ۱۸۸). این وابستگی و روابط مکمل، تقاضا را برای سفر به شهرها از دهه‌های گذشته تاکنون به طور روزافزونی افزایش داده است (موحد و دولت‌شاه، ۱۳۹۰: ۱۸۸).

عوامل زیادی بر صنعت گردشگری تأثیر می‌گذارد که از جمله آن‌ها می‌توان جاذبه‌های گردشگری، خدمات گردشگری، زیرساخت‌ها و فضایی که این عوامل در آنجا نمود پیدا می‌کند، نام برد. اگر در بین عوامل یادشده ارتباط قوی و مؤثری وجود نداشته باشد، نمی‌توان انتظار داشت که رضایت خاطر گردشگر جلب شود و از آن طریق به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر افزایش درآمد حاصل از گردشگری، میانگین مدت ماندگاری، افزایش سطح مطلوبیت گردشگران، فعال شدن گردشگری و در نهایت توسعه پایدار گردشگری در منطقه دست یافت و انگیزه بازدید مجدد را در بین گردشگران ایجاد کرد (کریمیان و همکاران، ۱۳۹۴: ۳). یکی دیگر از عوامل مؤثر بر گردشگری نحوه پراکنش عناصر گردشگری در فضای شهری است. این عامل نیز در مدت زمان ماندگاری گردشگران و در نتیجه در اقتصاد گردشگری نقش مهمی دارد؛ بنابراین مطالعه این موضوع باعث می‌شود تا فضای حرکتی گردشگران و مکان‌هایی که بیشتر متأثر از رفتار گردشگران است، مشخص شود تا برای افزایش رفاه گردشگران در این مکان‌ها، برنامه‌ریزی‌های لازم انجام شود (احدنژاد روشنی و صالحی میشانی، ۱۳۹۱: ۹۲). با توجه به سابقه تاریخی شهر اردبیل و وجود جاذبه‌های متعدد تاریخی و طبیعی در درون و پیرامون این شهر و جذب هزاران گردشگر در طی سال و همچنین با توجه به ضرورت بررسی پراکنش فضایی عناصر اولیه و ثانویه گردشگری در راستای ارائه خدمات مطلوب به گردشگران و جلب رضایت خاطر آن‌ها، در تحقیق حاضر با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره و قابلیت‌های سیستم اطلاعات جغرافیایی به شناسایی و پهنه‌بندی مناطق جاذب گردشگر در شهر اردبیل اقدام شده است. درواقع سؤال اصلی که تحقیق حاضر درصدد پاسخ به آن برآمده است این مسئله است که از نظر مؤلفه‌های مربوط به وجود جاذبه‌های تاریخی و دیدنی، جاذبه‌های تفریحی و گذران اوقات فراغت و مراکز خدماتی گردشگری شهری،

وجود جاذبه‌های طبیعی و منابع و توانمندی‌ها به‌ویژه داشتن طبیعت بکر و توان‌های طبیعی و آب‌وهوای مطبوع که ناشی از موقعیت جغرافیای خاصش است، مناسب ارزیابی شده‌است؛ ولی وضعیت خدمات و امکانات ارائه‌شده گردشگری شهری این شهر آن‌چنان‌که باید توجه نشده‌است.

صادق‌لو و ذاکری (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری با هدف توسعه گردشگری (منطقه مورد مطالعه: شهر مشهد)» به شناسایی اولویت جاذبه‌های گردشگری در شهر مشهد با استفاده از تکنیک آنتروپی، VICOR و SPSS پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داده‌است که در مجموع، بارگاه امام رضا (ع) اولویت اول جاذبه گردشگری را در میان گردشگران و مسئولان مورد مطالعه است و سایر جاذبه‌های گردشگری در اولویت‌های بعدی قرار گرفته‌اند؛ بنابراین شهر مشهد با جاذبه‌های جدید ایجادشده برای توسعه گردشگری در این شهر تاکنون موفق نبوده‌است.

صیاد بیدهندی و قرخلو (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل و سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان اردبیل» به رتبه‌بندی شهرستان‌های استان اردبیل از نظر جاذبه‌های گردشگری، از نوزده شاخص در سه گروه جاذبه‌های ژئوتوریستی، جاذبه‌های تاریخی-معماری و حیات‌وحش و مناطق حفاظت‌شده با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی و روش پرومته پرداخته‌است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، شهرستان سرعین با وجود کمبود برخی جاذبه‌های مهم تاریخی-معماری، در رتبه اول شهرستان‌های استان قرار گرفته و شهرستان‌های اردبیل، مشکین‌شهر، نمین، پارس‌آباد، بیله‌سوار، نیر، گرمی، کوثر و خلخال در رتبه‌های بعدی این مقایسه جای گرفته‌اند. مودودی ارخودی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی اولویت‌جاذبه‌های گردشگری بیرجند» به تعیین میزان اهمیت و اولویت جاذبه‌های گردشگری شهر بیرجند با استفاده از تحلیل سلسله‌مراتبی چندمعیاره فازی و تحلیل خاکستری برای اولویت‌بندی مکان‌های نمونه پرداخته‌اند. براساس

کدام مناطق از شهر اردبیل مستعد توسعه است؟ فرایند پاسخ به مسئله تحقیق حاضر می‌تواند ضمن کمک به شناسایی نواحی با پتانسیل بالای گردشگری، مدیران شهری و گردشگری شهر اردبیل را در راستای مدیریت بهینه امور گردشگری شهر اردبیل در راستای بهبود کیفیت خدمات‌رسانی به گردشگران و جذب درآمد بیشتر برای شهروندان این شهر یاری رساند.

پیشینه تحقیق

در ارتباط با گردشگری، به‌ویژه گردشگری شهری با توجه به اهمیت بالای آن در زمینه اشتغال‌زایی و درآمدزایی بیشتر، پژوهش‌های متعددی انجام گرفته است که در ادامه به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود:

بویوین و تانگیوو^۱ (۲۰۱۹) در پژوهشی به تجزیه و تحلیل عوامل تعیین‌کننده جاذبه‌های گردشگری شهری در دو شهر کبک و بوردو پرداخته‌اند و نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که برای افزایش جاذبه‌های گردشگری، باید ارتباط شهرها بر عناصر مرتبط با کمربند توریستی تأکید شود و از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی به‌طور مؤثر بر انتقال ویژگی‌های آن استفاده کنند و همچنین توصیه شده‌است که شهرها گردشگری را در استراتژی برنامه‌ریزی خود بگنجانند.

کین^۲ و همکاران (۲۰۱۱) به موضوع گردشگری شهری در شب در شهر گوانژو چین پرداختند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که گوانژو دارای تنوعی از فعالیت‌های گردشگری در شب بوده و موجب جذب و ورود بسیاری از گردشگران شده‌است.

موسوی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی عناصر مؤثر بر توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر ارومیه» به ارزیابی عناصر مؤثر بر توسعه گردشگری شهر ارومیه با استفاده از آمار توصیفی و مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار لیزرل پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، وضعیت جاذبه‌های طبیعی به‌دلیل آب‌وهوای مطبوع و

1-Boivin & Tanguay

2-Qin

نتایج نهایی تحلیل خاکستری باغ اکبریه بهترین رتبه را دارد و قلعه بیرجند و بند امیرشاه در رتبه بعدی قرار دارند؛ بنابراین این مکان‌ها قابلیت و پتانسیل بیشتری برای سرمایه‌گذاری در راستای رونق گردشگری خواهند داشت.

غفاری‌گیلانده و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «رتبه‌بندی جاذبه‌های گردشگری براساس پتانسیل جذب گردشگر با استفاده از مدل تاکسونومی عددی (مورد مطالعه: شهرستان خوی)» به اولویت‌بندی مکان‌های جاذب گردشگری این شهرستان با استفاده از مدل تاکسونومی عددی پرداخته‌اند. براساس نتایج پژوهش، برج شمس تبریزی شهر خوی، دارای بیشترین پتانسیل جذب گردشگر در این شهر است. درمقابل، با وجود اینکه آبشار بدلان و منطقه حفاظت‌شده مراکان، جزو جاذبه‌های طبیعی ناب شهر خوی، از لحاظ جذب گردشگر هستند و توان‌های گردشگری بالقوه‌ای دارند؛ اما ضعف تسهیلات، خدمات و زیرساخت‌های موجود و احتمال بروز مخاطرات طبیعی در این مناطق، باعث شده‌است که این مناطق نتوانند عملکرد چندان موفقی در جذب گردشگر داشته‌باشند. سنایی‌مقدم و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «سنجش و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد براساس پتانسیل جذب گردشگر» به اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد با استفاده از ترکیب دو مدل F-AHP و F-TOPSIS پرداخته‌اند. نتایج حاصل از مدل تاپسیس فازی، مکان‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد به‌منظور بازدید گردشگران به‌ترتیب زیر اولویت‌بندی کرد: آبشار یاسوج با امتیاز (۰,۵۳۰) رتبه یک، دریاچه کوه‌گل با امتیاز (۰,۵۲۷) رتبه دوم، چشمه میشی با امتیاز (۰,۴۷۸) و منطقه حفاظت‌شده دنا با امتیاز (۰,۴۶۵)، رتبه‌های سوم و چهارم و پارک جنگلی یاسوج، چشمه بلقیس آبشار کمر دوغ، روستای کریک، گردنه شلال دان و تنگ سروک به‌ترتیب با

امتیاز (۰,۴۶۰)، (۰,۴۳۵)، (۰,۴۱۵)، (۰,۳۷۰)، (۰,۳۶۸) و (۰,۳۶۱) در اولویت‌های بعدی قرار گرفتند. سجادیان و پیری (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی عوامل فضایی مؤثر در تقاضای جاذبه‌های گردشگری شهری (نمونه موردی: شهر ایلام)» به بررسی عوامل فضایی مؤثر در تقاضای جاذبه‌های گردشگری شهر ایلام با استفاده از قابلیت‌های تحلیلی Spss پرداخته‌اند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که انتظارات گردشگران از منطقه براساس تجربه سفرهای قبلی، تبلیغات، تشویق دیگران شکل می‌گیرد. کیفیت خدمات، کیفیت تسهیلات، و ارزش‌های دریافت‌شده و ادراک‌شده تأثیر مستقیمی بر کیفیت سفر، تجربه گردشگری و سطح تقاضای آن‌ها در آینده دارد.

موحد و احمدی (۱۳۹۲)، تحقیقی را در شهر سنجند کردستان به‌منظور شناسایی مسیرهای بهینه گردشگری در بافت‌های تاریخی این شهر انجام داده‌اند. روش تحقیق به‌کار بسته‌شده در این تحقیق، توصیفی-تحلیلی بوده و ابزارهایی چون نرم‌افزار ArcGIS و توابع تحلیل شبکه نیز در فرایند تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌است. نتیجه به‌دست‌آمده از تحلیل‌های صورت‌گرفته در تحقیق در قالب پیشنهاد مسیر بهینه گردشگری ارائه شده‌است. مسیری که باصرف کمترین زمان و پیمایش کمترین مسافت ممکن امکان بازدید از کلیه عناصر گردشگری بافت تاریخی شهر سنجند را فراهم می‌کند.

حسین‌زاده‌دلیر و همکاران (۱۳۹۱)، تحقیقی را به‌منظور تحلیل پراکنش فضایی مکان‌های تاریخی-فرهنگی توریستی (عناصر اولیه گردشگری) شهر تبریز و سنجش ارتباط آن با عناصر ثانویه گردشگری (مراکز اقامتی) انجام داده‌اند. نگارندگان در فرایند تحقیق خود از مدل‌های همپوشانی در محیط نرم‌افزاری GIS استفاده کرده‌اند. نتایج تحقیق ذکرشده بیانگر آن بوده‌است که در شهر تبریز خدمات موردنیاز گردشگران، مسافران و بازدیدکنندگان از مراکز تاریخی-فرهنگی

گردشگری شهری، شاخه‌ای جدید در مطالعات گردشگری است که از اوایل دهه ۹۰ با نظریه‌های آشورث وارد ادبیات گردشگری شده است (Shoval et al, 2011: 1595).

درواقع گردشگری و به تبع آن گردشگری شهری، یکی از نیروهای اجتماعی بسیار مهم شهری به حساب می‌آید که اهمیت بین‌المللی و اقتصادی و ژئوپلیتیکی بسیاری دارد. اهمیتی که گردشگری شهری را به یک نیروی فوق‌العاده برای تغییر تبدیل کرده و در بسیاری از کشورها از آن به عنوان عاملی تأثیرگذار در خوشبختی و رفاه شهروندان یاد شده است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴۲). شهرها غالباً گستره وسیعی از جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی، خرید و جنب‌وجوش شهری را شامل می‌شوند. بسیاری از جاذبه‌ها و تسهیلات رفاهی اساساً برای خدمت به شهروندان توسعه یافته‌اند؛ ولی استفاده گردشگران از این تسهیلات می‌تواند به تداوم آن‌ها کمک کند (پروازی، ۱۳۹۵: ۵۴). قسمت‌هایی از شهر که عناصر گردشگری مانند جاذبه‌ها، مراکز اقامتی و غذاسراها در آن واقع شده است و رفتار گردشگران متأثر از آن شکل می‌گیرد، فضای گردشگری شهری خوانده می‌شود؛ بنابراین فضای گردشگری شهری محصول پراکندگی زیرساخت‌ها و جاذبه‌های گردشگری در داخل شهر است و پراکندگی عناصر گردشگری نیز محصول تصمیم‌گیری‌های انسانی است و همچنین کارکردهای انسانی نیز متأثر از اندیشه‌ها، نهادها، ساختار جامعه و نیاز آن‌ها است (احدنژادروشتی و صالحی میشانی، ۱۳۹۱: ۹۷).

اولین جز از کیفیت اصلی تولیدات توریستی، یعنی عواملی که نشان‌دهنده دلایل اصلی برای یک بازدید محلی است، عناصر اولیه می‌باشد. دومی مربوط به خدمات ثانوی (اقامتگاه‌ها) و تکمیل‌کننده تولیدات توریستی است. فاکتور سوم به وسیله تصویربرداری است که مقصد ارائه می‌کند؛ فاکتور چهارم و پنجم بسته به دسترسی درونی و بیرونی است. وجود دسترسی و در نتیجه آن، تعادل فضایی، انواع زیرسیستم‌هایی است که اگر شهر معاصر شامل شود، یکی از نتایج کلیدی

این شهر، به خصوص خدمات مربوط به هتل‌ها و مسافرخانه‌ها مطلوب نبوده و توزیع نامتوازن این تسهیلات باعث بروز کاستی‌هایی در خدمات‌دهی مناسب شده است. براساس نتایج تحقیق مراکز اقامتی شهر تبریز بیشتر در نواحی مرکزی این شهر تمرکز پیدا کرده است.

بررسی ادبیات موضوعی تحقیق حاکی از آن است که محققان متناسب با اهداف تحقیق خود، یا صرفاً به بررسی نحوه توزیع فضایی عناصر اولیه و ثانویه گردشگری پرداخته‌اند یا اینکه با استفاده از همپوشانی معیارهای مختلف در پژوهش‌های متعددی، درصد شناسایی مکان‌های مناسب درجهت استقرار مراکز اقامتی گردشگری برآمده‌اند؛ درحالی‌که در تحقیق حاضر با استفاده از ادبیات تحقیقی موجود، ضمن بررسی نحوه توزیع فضایی عناصر اولیه و ثانویه گردشگری شهر اردبیل، اقدام به شناسایی نواحی دارای پتانسیل توسعه فعالیت‌های گردشگری می‌شود. نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق حاضر می‌تواند به مدیران شهری و سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری شهرستان اردبیل ذهنیتی ملموس از پتانسیل‌های موجود در سطح شهر اردبیل ارائه کند تا با استفاده از این آگاهی به مدیریت بهینه امور گردشگری شهر اردبیل در راستای بهره‌مندی هرچه بیشتر از مواهب پدیده عصر حاضر اقدام کنند.

مبانی نظری پژوهش

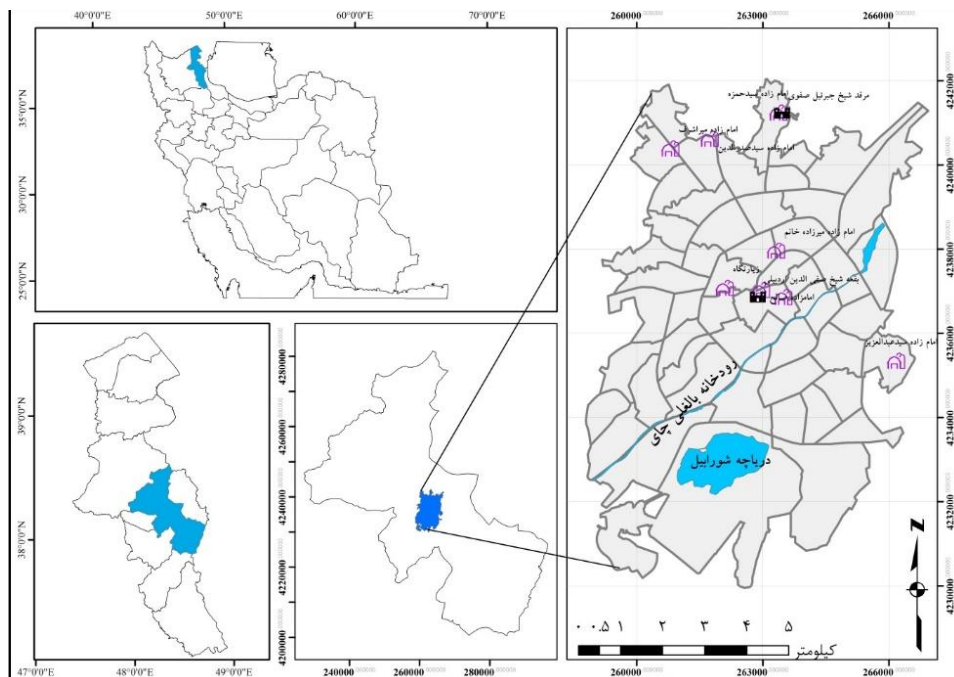
امروزه موضوع گردشگری شهری به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته به موضوع موردعلاقه محققان تبدیل شده و مورد توجه قرار گرفته است (Musavengane et al, 2020: 1). از دهه ۱۹۸۰ میلادی، تقاضا برای مناطق گردشگری شهری به سرعت در حال رشد است و شهرها به مقصد گردشگری تبدیل شده است. همچنین گردشگری شهری به تدریج به یکی از مهم‌ترین و جهانی‌ترین شکل‌های گردشگری تبدیل شده است که تأثیرشگرفی را می‌تواند بر توسعه شهری داشته باشد (Zheng et al, 2020: 2).

برای توسعه توریسم پایدار است (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۸). بحث برنامه‌ریزی خدمات و دسترسی و پهنه‌بندی به تسهیلات گردشگری برای برنامه‌ریزان و مسئولان گردشگری در اولویت قرار دارد و برنامه‌ریزان، آغازگر استفاده از اندازه‌گیری دسترسی، به‌عنوان روشی برای ارزشیابی قابلیت دسترسی و کیفیت خدمات عمومی و عادلانه‌بودن توزیع آن‌ها بوده‌اند (بهنام‌مرشدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹). خدمات عمومی باید صرف‌نظر از مکان‌شان، محدودیت‌ها و منابع مالی یا توانایی فیزیکی افراد، به‌آسانی در دسترس عموم قرار گیرد (Kaphle, 2006: 2). دیدگاه حاکم‌بر مقاله دیدگاه مبتنی بر دسترسی بر مبنای عدالت فضایی است. عدالت فضایی نقطه تلاقی فضا و عدالت اجتماعی است و به‌عقیده سوجا، توزیع عادلانه و منصفانه منابع و فرصت‌های بالارزش در فضای جامعه را شامل می‌شود (Soja, 2010: 1) و عموم شهروندان باید به‌طور برابر از فرصت‌های دسترسی به خدمات شهری برخوردار باشند (هاشمی‌معصوم‌آباد، ۱۳۹۶: ۳۷). بررسی وضعیت موجود فضاهای مستعد گردشگری از نظر ساخت کالبدی نشان می‌دهد که این نقاط دچار نارسایی‌های عدیده هستند؛ به‌طوری‌که در برخی از نقاط امکان ارائه حداقل امکانات رفاهی برای گردشگران وجود ندارد و از این‌رو ظرفیت‌های موجود منجر به شکل‌گیری فعالیت‌های جدید و متعاقب آن پویایی اقتصادی مناطق مستعد گردشگری نشده‌است (پاپلی‌یزدی و سقایی، ۱۳۸۲: ۱۷۹).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با ماهیتی کاربردی و بر پایه روش توصیفی-تحلیلی به نگارش درآمده‌است. به‌منظور گردآوری داده‌های موردنیاز تحقیق تلفیقی از روش‌های میدانی و کتابخانه‌ای به‌کار گرفته شده‌است. در این راستا ابتدا به روش کتابخانه‌ای و با استفاده از پایگاه داده‌های سازمان‌هایی چون میراث‌فرهنگی و گردشگری و شهرداری اردبیل داده‌های موردنظر احصاء شده و با

استفاده از موقعیت جغرافیایی عوارض، در پایگاه داده‌های جغرافیایی به‌عنوان نقاط منفرد ثبت شده‌است. در مرحله بعدی با استفاده از روش میدانی (روش مشاهده مستقیم) و ابزار GPS موقعیت جغرافیایی جاذبه‌های گردشگری موجود در شهر اردبیل که نقشه‌های GIS آن‌ها موجود نبوده‌است، برداشت شده و در محیط نرم‌افزاری ArcGIS 10.4 ثبت شد. در مرحله بعدی و بعد از اینکه داده‌های موردنیاز تحقیق در فرمت‌های دلخواه ذخیره شد، با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی ابتدا نقشه‌های فاصله از جاذبه‌های گردشگری تهیه شد و در مرحله بعدی به‌منظور قابل مقایسه‌کردن لایه‌های معیار (شاخص‌های تحقیق) با یکدیگر، تمامی نقشه‌های ایجادشده در مرحله قبلی با استفاده از توابع عضویت فازی، به نقشه‌های استاندارد فازی تبدیل شدند. درنهایت با استفاده مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره ویکور و متناسب با وزن هر یک از معیارها که با استفاده از نظر کارشناسان متخصص در امر و در قالب مقایسه زوجی مدل AHP نرم‌افزار Expert choice محاسبه شده‌بود، کلیه شاخص‌ها با یکدیگر ادغام شدند. نتیجه نهایی به‌دست‌آمده از این فرایند بیانگر پهنه‌های با پتانسیل بالای جذب گردشگر از نظر مؤلفه‌هایی چون میزان وجود مراکز تاریخی و دیدنی، میزان وجود مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت و مراکز خدماتی گردشگری است. شهر اردبیل به‌عنوان محدوده مطالعاتی تحقیق حاضر و به‌عنوان مرکز استان و شهرستان اردبیل، در دشتی هم‌نام خودش و در طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۹ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۸ درجه و ۱۱ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۱۷ دقیقه واقع شده‌است. براساس مصوبات شورای شهر و شهرداری اردبیل (۱۳۹۶) و تأیید استانداری و وزارت کشور، این شهر به ۵ منطقه شهرداری و ۱۵ ناحیه شهری و ۵۱ محله اصلی تقسیم شده‌است.

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۸

یا نه؟ مسئله‌ایست نیازمند پژوهش و مطالعه. موقعیت جغرافیایی شهر اردبیل در قالب شکل ۱ نمایش یافته است.

معرفی متغیرها و شاخص‌های تحقیق

در پژوهش پیش‌رو براساس بررسی‌های میدانی به‌عمل‌آمده و مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان، مؤلفه‌های مؤثر در جذب گردشگر در شهر اردبیل، در قالب سه مؤلفه اصلی و بیست شاخص (مؤلفه) فرعی تقسیم‌بندی شده‌است. مؤلفه‌های کلی مؤثر در جذب گردشگر عبارت بودند از: مراکز (بناهای) تاریخی و دیدنی، مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت و مراکز خدماتی گردشگری. هر یک از معیارها و مؤلفه‌های اصلی با زیرمعیارهای فرعی در جدول ۱ نمایش داده شده‌است.

شهر اردبیل در حال حاضر (سال ۱۳۹۸) در محدوده‌ای به مساحت بیش از ۶۲۰۰ هکتار گسترده شده و براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، دارای جمعیتی بالغ بر ۵۲۹۳۷۴ نفر بوده‌است. از جمله جاذبه‌های بین‌المللی و ملی گردشگری مستقر در شهر اردبیل می‌توان به بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی، جمعه مسجد (مسجد آدینه)، خانه‌ها و حمام‌های تاریخی متعدد و از جاذبه‌های طبیعی این شهر نیز به دریاچه شورابیل و رودخانه بالغلی‌چای اشاره کرد. وجود تنها بخشی از این جاذبه‌ها در هر یک از شهرها، می‌تواند آن شهر را به یکی از مقاصد مهم گردشگری ایران و جهان تبدیل کند. اینکه آیا شهر اردبیل از نظر جذب گردشگر جایگاه مناسبی دارد

جدول ۱: معیارها و زیرمعیارهای مؤثر در تحقیق

مراکز خدماتی گردشگری		مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت		مراکز (بناهای) تاریخی و دیدنی	
عنوان	رتبه	عنوان	رتبه	عنوان	رتبه
فاصله از درمانگاه‌ها، بیمارستان‌ها و کلینیک‌های خصوصی (برای گردشگران سلامت) (سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۱	فاصله از سالن‌های سینما و تئاتر (غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۱	فاصله از موزه‌ها (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۱
فاصله از رستوران‌ها و سالن‌های غذاخوری (بهنام مرشدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۲	فاصله از پارک‌های شادی و شهر بازی‌ها (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۲	فاصله از امام‌زاده‌ها و زیارتگاه‌ها (سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۲
فاصله از هتل‌ها، مسافرخانه‌ها و مهمان‌پذیری‌ها (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ احدزاد روشتی و صالحی میثانی، ۱۳۹۱؛ بهنام مرشدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۳	فاصله از باغ‌ها، پارک‌ها و فضاها (سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۳	فاصله از بقعه‌های تاریخی (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۳
فاصله از جایگاه‌های سوخت (بهنام مرشدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۴	فاصله از نمایشگاه بین‌المللی (غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۴	فاصله از مساجد و کلیساهای تاریخی (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۴
*****		فاصله از سالن‌ها و زمین‌های ورزشی (سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷؛ Calderwood & Soshkin, 2019)	۵	فاصله از پل‌های تاریخی (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۵
		فاصله از مراکز خرید (سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۶	فاصله از بازارهای تاریخی (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۶
		فاصله از دریاچه شورابیل و رودخانه بالغلی جای (سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۷	فاصله از خانه‌های تاریخی (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶؛ صیاد بیدهنی و قرخلو، ۱۳۹۷)	۷
		فاصله از تسهیلات ورزش هیجانی (زیپ‌لاین، قایق‌رانی، رستوران، دریایی، پیست کارتینگ، کشتی دریایی آنداک و باشگاه اسب‌سواری) (سنایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵)	۸	فاصله از حمام‌های تاریخی (حسین‌زاده دلیر و همکاران، ۱۳۹۱؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶)	۸

معرفی مدل‌های استفاده‌شده

مدل ویکور^۱ (VIKOR)

این روش برای بهینه‌سازی مسائل تصمیم‌گیری چندمعیاره در سیستم‌های پیچیده معرفی شده است (پوراحمد و خلیجی، ۱۳۹۳: ۵). مدل ویکور بر روی دسته‌بندی و انتخاب از یک مجموعه گزینه‌ها تمرکز داشته و جواب‌های سازشی را برای حل یک مسئله با معیارهای متضاد تعیین می‌کند؛ به‌طوری‌که قادر است تصمیم‌گیرندگان را برای دستیابی به یک سیستم نهایی یاری دهد (غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۹۱).

منطق فازی^۲

مجموعه‌ی فازی به طبقه‌ای از عناصر یا پدیده‌ها گفته می‌شود که محدوده مشخص و دقیقی که تعلق یا عدم تعلق پدیده‌ها را به طبقه خاص نشان دهد، ندارد و در این وضعیت عارضه‌ها تا اندازه‌ای به مجموعه‌های چندگانه تعلق دارند. منطق فازی در تبیین وجوه ابهام‌آمیز و غیرشفاف پدیده‌ها در جهان واقعی مفید و سودمند است. بدین صورت که تعلق به یک مجموعه، در واقع امر به صورت درجه‌ای از تعلق آن‌ها بیان می‌شود (محمدی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴۱).

مدل مقایسه زوجی (فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی

(AHP)

روش مقایسه زوجی به دلیل امکان مقایسه دوجه‌دوی اهمیت متغیرها از دقت بیش‌تری برخوردار است. اساس تعیین وزن در این روش را مقایسه دوجه‌دوی عوامل تشکیل می‌دهد. روش کار مشتمل بر سه گام اصلی است که عبارت‌اند از: ۱. ایجاد ماتریس مقایسه‌ای

دوجه‌دو؛ ۲. محاسبه وزن‌های معیار؛ ۳. تخمین نسبت پایداری یا سازگاری (غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵۵). در تحقیق حاضر میزان نرخ‌ناسازگاری محاسبه‌شده در راستای سنجش صحت مقایسات زوجی کارشناسان برابر با ۰/۰۲ بوده است که حاکی از وجود میزان قابل‌قبولی از سازگاری در قضاوت‌های صورت‌گرفته است.

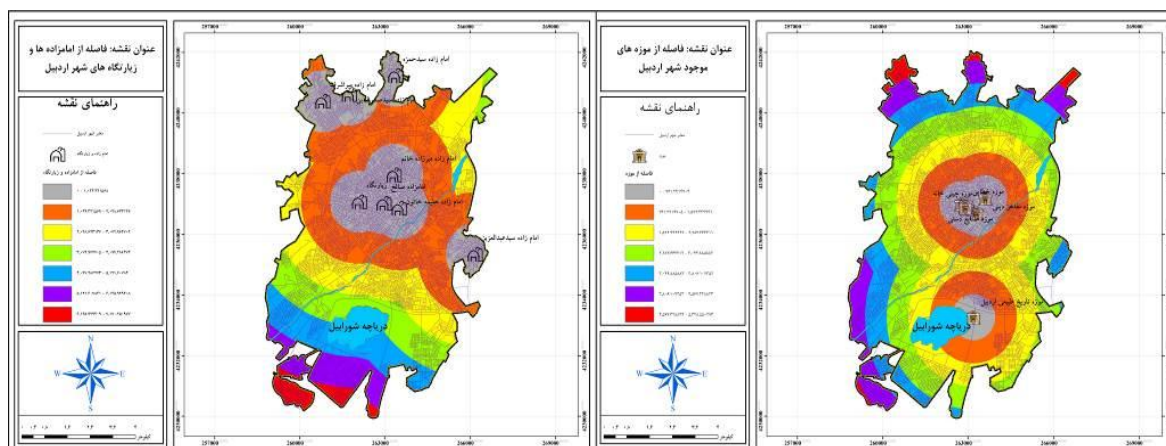
تحلیل یافته‌های تحقیق

الف) شناسایی پهنه‌های با جاذبه‌های تاریخی و دیدنی در این مرحله که بر تحلیل نحوه توزیع جاذبه‌های تاریخی و شناسایی نواحی با پتانسیل بالای جذب گردشگر تاریخی متمرکز شده است، ابتدا نقشه‌های مربوط به جاذبه‌های تاریخی تهیه شده و سپس با استفاده از توابع تحلیل فضایی به تهیه نقشه فاصله از این عوارض اقدام شده است. نقشه‌های به‌دست‌آمده از این مرحله در قالب شکل ۲ نمایش داده شده است.

جدول ۲: وزن نهایی محاسبه شده شاخص های مؤثر در تحقیق

شاخص ها و مؤلفه های فرعی			مؤلفه های اصلی	
وزن نسبت به معیار اصلی	وزن نسبت به هدف اصلی	عنوان شاخص	وزن نسبت به هدف	عنوان
۰/۲۷۱	۰/۱۱۳	فاصله از موزه ها	۰/۴۱۶	مراکز (بناهای) تاریخی و دیدنی
۰/۱۰۳	۰/۰۴۳	فاصله از امام زاده ها و زیارتگاه ها		
۰/۲۴۲	۰/۱۰۱	فاصله از بقعه های تاریخی		
۰/۰۸۳	۰/۰۳۵	فاصله از مساجد و کلیساهای تاریخی		
۰/۰۳۵	۰/۰۱۴	فاصله از پل های تاریخی		
۰/۱۴۸	۰/۰۶۱	فاصله از بازارهای تاریخی		
۰/۰۵۴	۰/۰۲۲	فاصله از خانه های تاریخی		
۰/۰۶۴	۰/۰۲۷	فاصله از حمام های تاریخی		
۰/۰۶۷	۰/۰۳۱	فاصله از سالن های سینما و تئاتر	۰/۴۵۸	مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت
۰/۱۸۹	۰/۰۸۷	فاصله از پارک های شادی و شهر بازی ها		
۰/۰۸۷	۰/۰۴۰	فاصله از باغ ها، پارک ها و فضاهای سبز		
۰/۰۴۲	۰/۰۱۹	فاصله از نمایشگاه بین المللی		
۰/۰۳۵	۰/۰۱۶	فاصله از سالن ها و زمین های ورزشی		
۰/۱۱۸	۰/۰۵۴	فاصله از مراکز خرید		
۰/۲۷۹	۰/۱۲۸	فاصله از دریاچه شورابیل و رودخانه بالغلی چای		
۰/۱۸۳	۰/۰۸۴	فاصله از تسهیلات ورزش هیجانی (زیپ لاین، قایق رانی، رستوران دریایی، پیست کارتینگ، کشتی دریایی آنداک و باشگاه اسب سواری)		
۰/۱۶۱	۰/۰۲۰	فاصله از درمانگاه ها، بیمارستان ها و کلینیک های خصوصی (برای گردشگران سلامت)	۰/۱۲۶	مراکز خدماتی گردشگری
۰/۲۷۰	۰/۰۳۴	فاصله از رستوران ها و سالن های غذاخوری		
۰/۴۲۵	۰/۰۵۴	فاصله از هتل ها، مسافر خانه ها و مهمان پذیری ها		
۰/۱۴۴	۰/۰۱۸	فاصله از جایگاه های سوخت		

مأخذ: مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۸

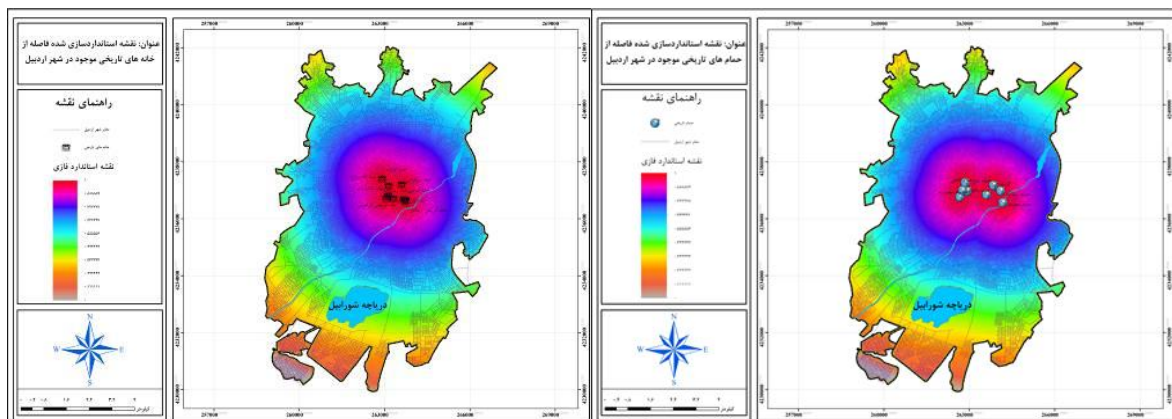

شکل ۲: نمونه هایی از نقشه های فاصله از جاذبه های تاریخی و دیدنی شهر اردبیل

تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

توابع مختلفی وجود دارد که پژوهشگر با توجه به ماهیت داده‌ها و شاخص‌های مؤثر در پژوهش و همچنین ضوابط و استانداردهایی که وجود دارد، یکی از آن‌ها را انتخاب و در فرایند استانداردسازی نقشه‌ها به کار می‌گیرد. در پژوهش پیش‌رو با فرض اینکه هر چه فاصله از جاذبه‌های گردشگری کمتر باشد، میزان تمایل گردشگر به بازدید از جاذبه‌های مجاور آن بیشتر خواهد بود؛ از تابع خطی و کاهشی برای استانداردسازی نقشه‌های معیار استفاده شده‌است. در این روش نواحی نزدیک به پدیده مورد بررسی، مقادیر بالاتری از درجه عضویت فازی را به خود اختصاص می‌دهند و به میزان فاصله از آن پدیده از درجه عضویت فازی نواحی کاسته می‌شود، تاجایی که به صفر یا عدم‌عضویت فازی ختم شود.

بعد از تهیه نقشه‌های معیار و به‌منظور همپوشانی لایه‌ها، بایستی کلیه نقشه‌های معیار به نقشه‌های استاندارد در یک بازه عددی مشخص تبدیل می‌شد. در این مرحله قابلیت مقایسه‌ای داشتن کلیه نقشه‌ها، مسئله‌ای بسیار پراهمیت است؛ چراکه بدون طی فرایند استانداردسازی، انجام عملیات همپوشانی و پهنه‌بندی امری غیرممکن خواهد بود؛ از این‌رو در تحقیق حاضر با استفاده از توابع عضویت فازی کلیه نقشه‌های معیار در بازه عددی صفر تا ۱ استاندارد شده‌است. در این روش نقشه‌های موجود در طیفی بین اعداد صفر و یک طبقه‌بندی می‌شوند که صفر بیانگر عدم‌عضویت فازی و عدد یک بیانگر عضویت فازی کامل است. در قالب شکل ۴ نمونه‌ای از نقشه‌های استاندارد شده با روش فازی به نمایش درآمده‌است. شایان ذکر است در بحث استانداردسازی،

شکل ۳: نمونه‌ای از نقشه‌های معیار استاندارد شده به روش فازی

تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

مناطق جنوبی آن که با رنگ خاکستری مشخص شده‌است، به عدم‌عضویت فازی (صفر) ختم می‌شود. در این مرحله بایستی به محاسبه نرخ فاصله از راه‌حل ایده‌آل، یا مقدار سودمندی (SI) اقدام شود. مقادیر SI با توجه به روابط زیر محاسبه می‌شود:

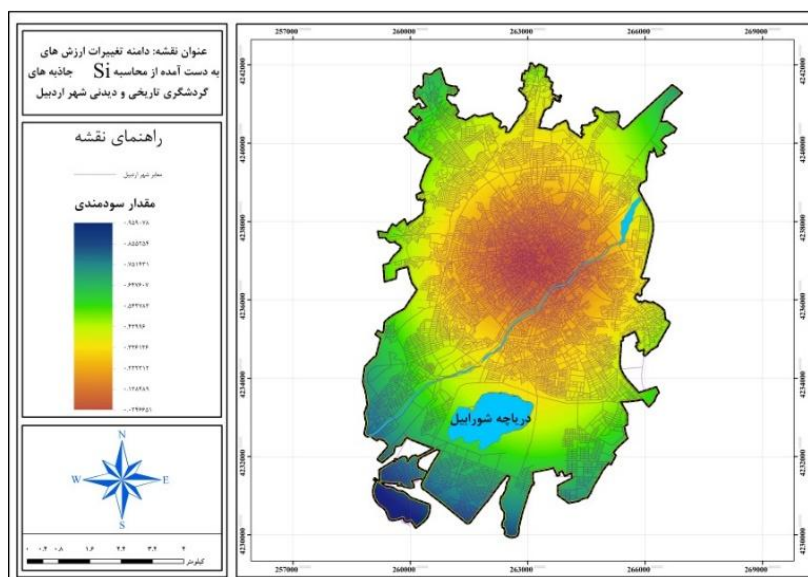
رابطه ۱:

$$s_i = \sum_{h=1}^n w_j \frac{f_j^* - f_{ij}}{f_j^* - f_j^-}$$

با توجه به شکل فوق می‌توان گفت، ناحیه‌هایی که با رنگ بنفش مشخص شده‌اند و در مجاورت حمام‌ها و خانه‌های تاریخی قرار دارند، دارای ارزش‌های بالایی از عضویت فازی هستند؛ به‌طوری‌که در نزدیکی این جاذبه‌ها عضویت کامل فازی قابل مشاهده است؛ اما با دور شدن از بخش مرکزی شهر اردبیل و با فاصله گرفتن از حمام‌ها و خانه‌های تاریخی این شهر، از درجه عضویت فازی نواحی کاسته شده و در نهایت در

مرحله برای تمامی نقشه‌های معیار طی می‌شود. در نهایت مجموع مقدار سودمندی (SI) همه معیارها با استفاده از ابزار Raster Calculator و جمع‌زدن کلیه نقشه‌های به‌دست‌آمده از مرحله قبل محاسبه می‌شود. نقشه خروجی مربوط به محاسبه دامنه تغییرات نرخ فاصله از راه‌حل ایده‌آل در قالب شکل ۴ نمایش داده شده است.

در پژوهش حاضر به منظور محاسبه مقدار ایده‌آل یا میزان سودمندی (SI)، ابتدا با استفاده از تابع Raster Calculator میزان تفاضل هر یک از نقشه‌های معیارهای استاندارد شده از مقدار بیشینه آن نقشه محاسبه شده، سپس در وزن مربوط به هر یک از شاخص‌ها (که در جدول ۲ نمایش داده شده است) ضرب شده و در نهایت تقسیم بر همان مقدار تفاضل عددی بیشینه و کمینه نقشه استاندارد می‌شود. این

شکل ۴: نقشه نرخ فاصله از راه‌حل ایده‌آل یا میزان سودمندی (SI) مربوط به جاذبه‌های

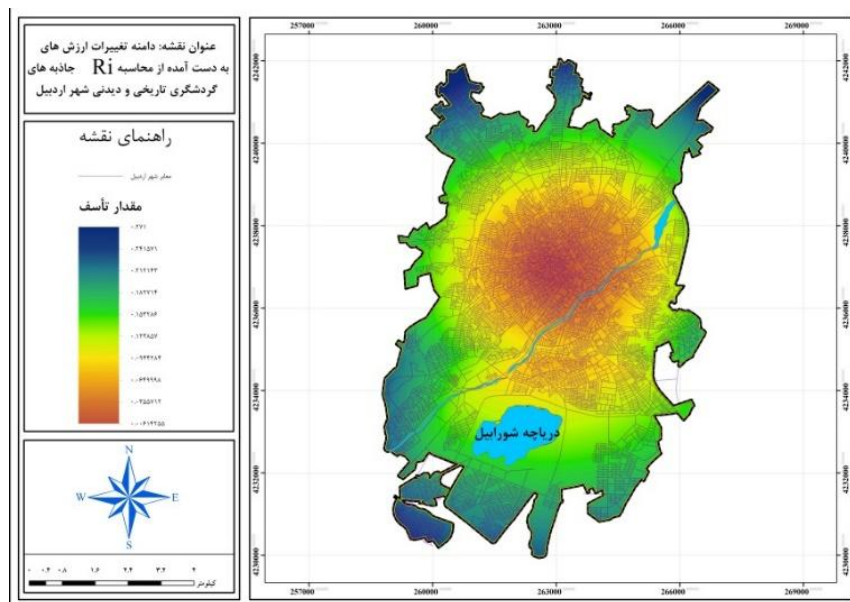
تاریخی و دیدنی شهر اردبیل تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

برای محاسبه نرخ فاصله از راه‌حل ضدایده‌آل باید مقادیر بیشینه مربوط به مجموعه نقشه‌های به‌دست آمده از مرحله قبلی استفاده شود؛ یعنی نقشه‌های استاندارد شده موزون که در مرحله قبلی تهیه شده‌اند. برای این منظور از تابع افزونه آمار سلولی^۱ استفاده شده است. نقشه خروجی حاصل از محاسبه دامنه تغییرات نرخ فاصله از راه‌حل ضدایده‌آل یا RI در شکل ۵ نمایش یافته است.

مرحله بعدی مربوط به محاسبه نرخ فاصله از راه‌حل ضدایده‌آل یا مقادیر RI است. مقادیر تأسف با استفاده از رابطه زیر محاسبه می‌شود:

رابطه ۲:

$$R_i = \text{Max} \left\{ w_j \frac{f_j^* - f_{ij}}{f_j^* - f_j^-} \right\}$$

شکل ۵: نقشه نرخ فاصله از راه حل ضدایده آل یا میزان تأسف (RI) مربوط

به جاذبه های تاریخی و دیدنی شهر اردبیل

تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

بیان کننده نرخ فاصله از حل ایده آل و $\frac{R_i - R^-}{R^* - R^-}$ بیان کننده نرخ فاصله از حل ضدایده آل است و پارامتر V به پارامتر V میزان توافق گروه تصمیم گیرنده انتخاب می شود. هنگامی که مقدار V بزرگ تر از 0.5 باشد، شاخص Q منجر به اکثریت موافق و هنگامی که مقدار آن کمتر از 0.5 می شود، شاخص Q بیانگر نگرش منفی اکثریت است؛ به طور کلی وقتی مقدار V برابر با 0.5 است که بیانگر نگرش توافقی متخصصان ارزیابی است (عطائی، ۱۳۸۹: ۹۱؛ به نقل از رمضان تاش دهگرچی، ۱۳۹۴: ۱۴۰). مطابق با مراحل قبلی، در این مرحله نیز با استفاده افزونه Raster Calculator به محاسبه شاخص ویکور اقدام شده است. خروجی به دست آمده از محاسبه شاخص نهایی ویکور برای جاذبه های تاریخی گردشگری در شکل ۶ نمایش داده شده است.

گام بعدی در این مرحله محاسبه شاخص نهایی VIKOR (یا همان مقدار Q) است. برای محاسبه شاخص نهایی ویکور بایستی از رابطه زیر استفاده شود:

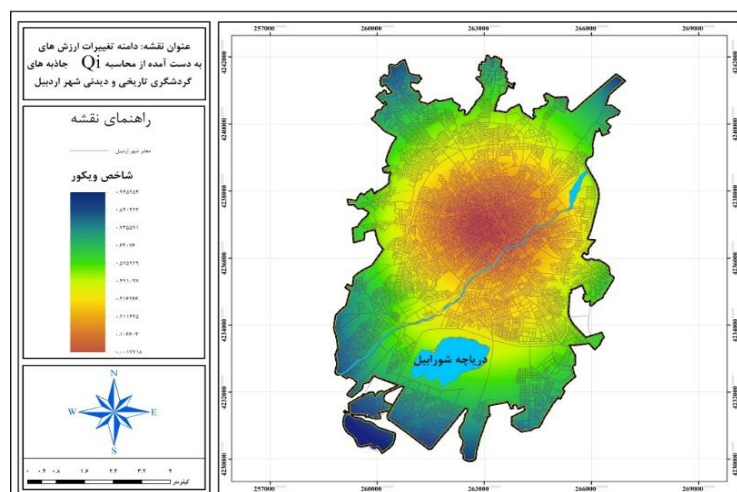
رابطه ۳:

$$Q_i = v \left[\frac{S_i - S^-}{S^* - S^-} \right] + (1 + v) \left[\frac{R_i - R^-}{R^* - R^-} \right]$$

که در آن: $S_i^- = \min S_i$ $S^* = \max S_i$

$R^- = \min R_i$ $R^* = \max R_i$

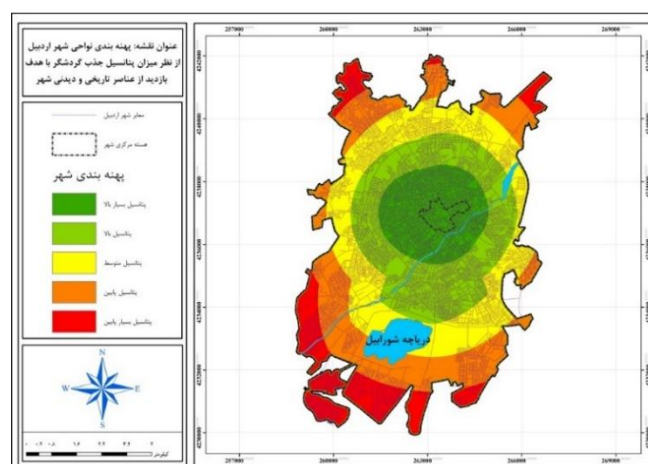
در این رابطه Q_i نیز معرف شاخص VIKOR بوده و ارزش VIKOR گزینه i ام را بیان می کند، $\frac{S_i - S^-}{S^* - S^-}$

شکل ۶: شاخص ویکور محاسبه شده مربوط به جاذبه های تاریخی و دیدنی شهر اردبیل
تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

نواحی پیرامونی شهر نزدیک تر می شویم، از میزان جذابیت آن کاسته می شود. آخرین مرحله از مدل ویکور طبقه بندی گزینه ها براساس شاخص ویکور محاسبه شده است. این فرایند در قالب نقشه زیر (شکل ۷) انجام شده است. در این نقشه مناطق مختلف شهر اردبیل از نظر میزان جاذبه های تاریخی مؤثر در جذب گردشگران در پنج سطح طیف بندی شده است. مطابق با شکل ۷ مناطق (هسته) مرکزی این شهر در پهنه هایی با پتانسیل بسیار بالای جذب گردشگر و نواحی پیرامونی با پتانسیل بسیار پایین در جذب گردشگر قرار گرفته است.

با توجه به شکل فوق می توان دریافت که شاخص ویکور مربوط به مؤلفه های جاذبه های تاریخی و دیدنی گردشگری شهر اردبیل در بازه عددی ۰/۰۰۱۸ و ۰/۹۴ محاسبه شده است. در این نقشه بازه های پایین به رنگ قهوه ای و بازه های عددی بالا نیز به رنگ آبی نمایش داده شده است. نتیجه به دست آمده از مدل ویکور به این صورت قابل تفسیر است که مقادیر کمتر به مفهوم مطلوبیت و مقادیر بالاتر شاخص ویکور نیز به مفهوم وضعیت نامطلوب است. با مبنا قراردادن این اصل اساسی می توان گفت که هسته مرکزی شهر اردبیل، جاذبه بیشتری برای گردشگران تاریخی دارد و هرچه به

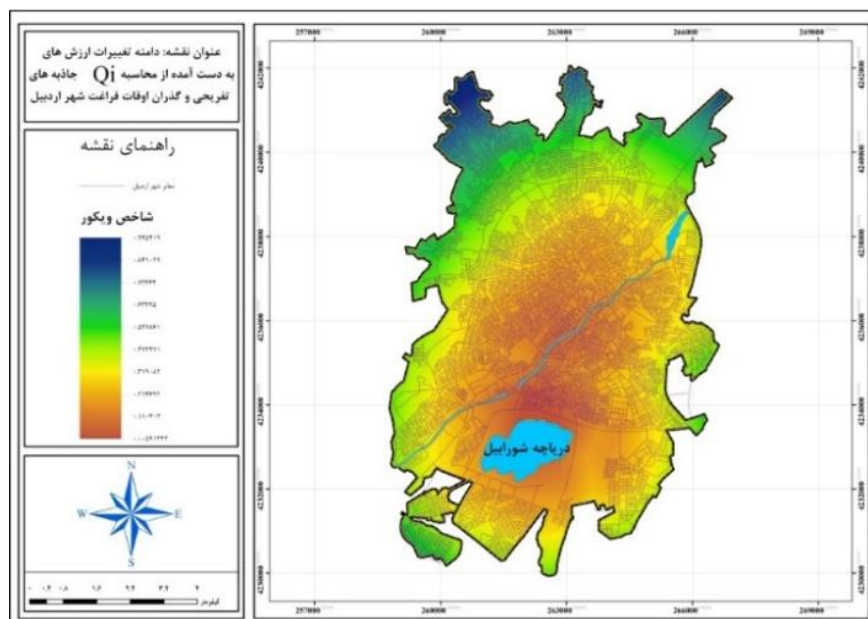

شکل ۷: نقشه پهنه بندی نواحی شهر اردبیل از نظر پتانسیل جذب گردشگر با هدف بازدید از عناصر تاریخی و دیدنی شهر (تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸)

ب- شناسایی پهنه‌هایی با جاذبه‌های تفریحی

شهر اردبیل با توجه به برخورداری از نعمتی چون دریاچه شورابیل و رودخانه بالغلی چای نه تنها توانایی تأمین امکانات و زیرساخت‌های انسان‌ساخت را برای تفریح و سرگرمی گردشگران دارد؛ بلکه از نظر زیرساخت‌های طبیعی نیز قابلیت‌های بالقوه و بالفعل فوق‌العاده‌ای در جذب گردشگر دارد. از جمله شاخص‌ترین زیرساخت‌های موجود برای تفریح و سرگرمی شهروندان و گردشگران شهر اردبیل می‌توان به مجموعه پارک شادی شورابیل، شهر بازی سرپوشیده شهر خورشید و الماس شهر، پیست کارتینگ، زیپ‌لاین، رستوران دریایی، کشتی دریایی

آنداک و مراکز خرید مدرنی چون شوراسنتر اشاره کرد. با توجه به اهمیت زیرساخت‌های مرتبط با تفریح و سرگرمی در این بخش از تحقیق به تحلیل وضعیت مطلوبیت نواحی مختلف شهر اردبیل از نظر دسترسی به جاذبه‌های تفریحی می‌پردازیم. متناسب با مراحل که برای پهنه‌بندی نواحی گردشگری تاریخی شهر اردبیل صورت گرفت، در این بخش نیز همان مراحل صورت گرفته می‌شود؛ از همین رو فقط به ذکر یافته‌های اصلی پرداخته می‌شود. شکل ۸ نمایشگر نقشه خروجی حاصل از محاسبه شاخص ویکور است.

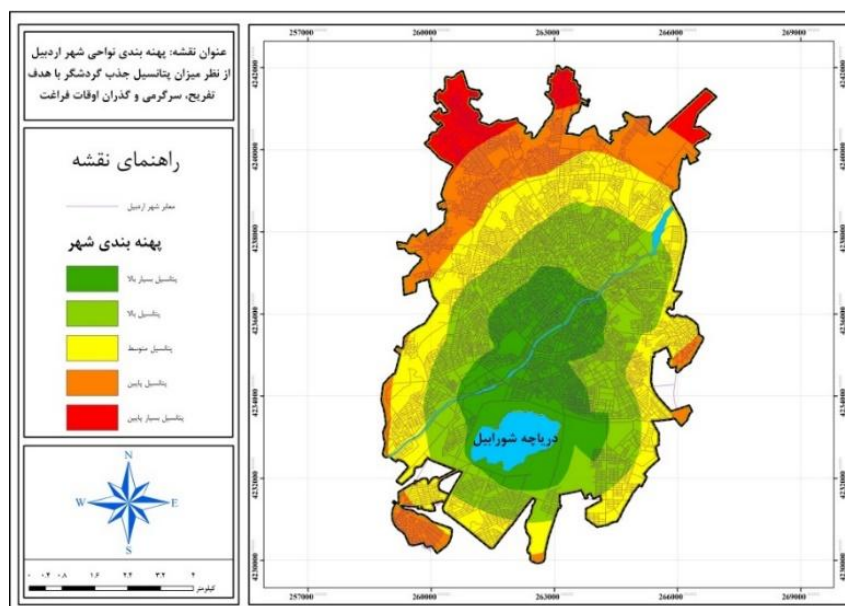

شکل ۸: شاخص ویکور محاسبه‌شده مربوط به جاذبه‌های تفریحی شهر اردبیل

تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

در نقشه زیر پهنه‌های قهوه‌ای رنگ بازه‌های عددی پایین و پهنه‌های آبی رنگ بازه‌های عددی بالای شاخص ویکور را شامل می‌شوند.

با توجه به شکل ۸ می‌توان دریافت که شاخص ویکور مربوط به جاذبه‌های تفریحی- گردشگری شهر اردبیل، بین بازه‌های عددی ۰/۰۵۹ تا ۰/۹۴ محاسبه شده است.

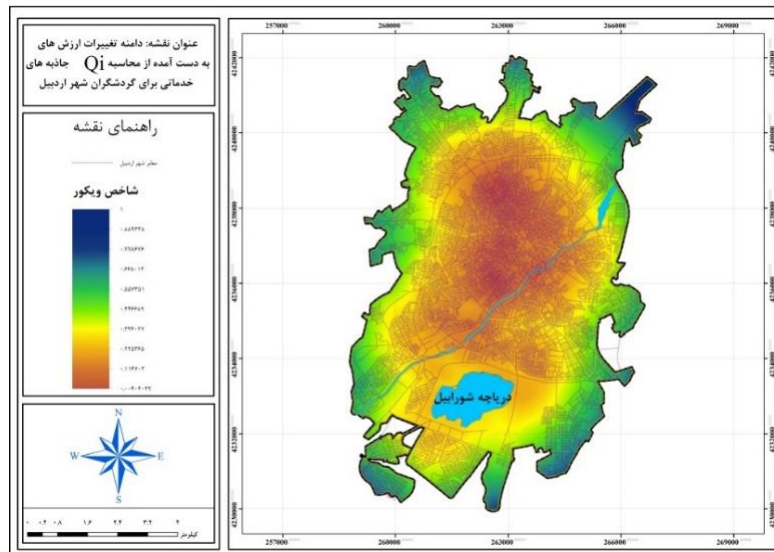

شکل ۹: نقشه پهنه‌بندی نواحی شهر اردبیل از نظر پتانسیل جذب گردشگر با هدف تفریح، سرگرمی و گذران اوقات فراغت (تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸)

شهر در جذب گردشگر کاسته می‌شود. این مسئله را می‌توان با بررسی نقشه پهنه‌بندی تفریحی-گردشگری شهر اردبیل متوجه شد (شکل ۹).

ج- شناسایی پهنه‌های با کارکرد خدماتی-گردشگری نقشه‌ی به‌دست‌آمده از محاسبه شاخص ویکور در قالب شکل ۱۰ نمایش داده شده‌است. این شاخص در بازه عددی ۰/۰۰۴ تا ۱ محاسبه شده‌است. در ارتباط با تسهیلات خدمات گردشگری، امتیاز ویکور نواحی مرکزی شهر اردبیل بیشتر از سایر نواحی بوده‌است.

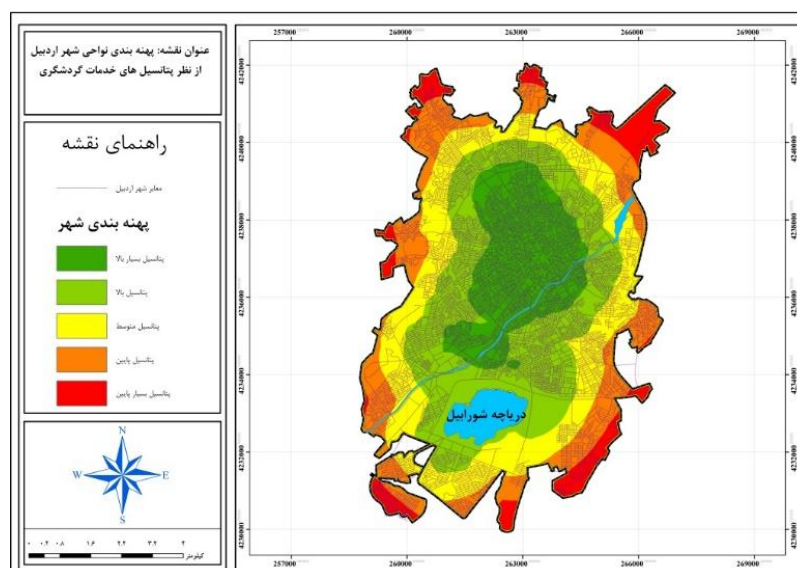
باتوجه به تمرکز بیشتر امکانات تفریحی و سرگرمی شهر اردبیل در مجاورت دریاچه شورابیل و رودخانه بالغلی‌چای و توزیع فضایی نامتوازن این عناصر و همچنین با توجه به اهمیت فوق‌العاده‌ای که برنامه‌ریزان شهری اردبیل در بحث سرمایه‌گذاری زیرساخت‌های گردشگری به دریاچه شورابیل قائلند، به‌خصوص در ارتباط با تجهیز امکانات تفریحی و سرگرمی این منطقه، محدوده مجاور شورابیل و بالغلی‌چای در پهنه‌هایی با پتانسیل بالای جذب گردشگر قرار گرفته‌است و هرچه از این عناصر دور می‌شویم، از میزان قابلیت مناطق

شکل ۱۰: شاخص ویکور محاسبه شده مربوط به تسهیلات خدماتی - گردشگری شهر اردبیل
تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

که ارائه خدمات به گردشگران در بخش مرکزی شهر با سهولت بیشتری امکان پذیر است؛ چراکه اکثریت قریب به اتفاق تسهیلات خدماتی شهر اردبیل، به تبعیت از عناصر اولیه گردشگری (به خصوص عناصر تاریخی) آن، در بخش مرکزی شهر استقرار یافته اند (مکان یابی شده اند).

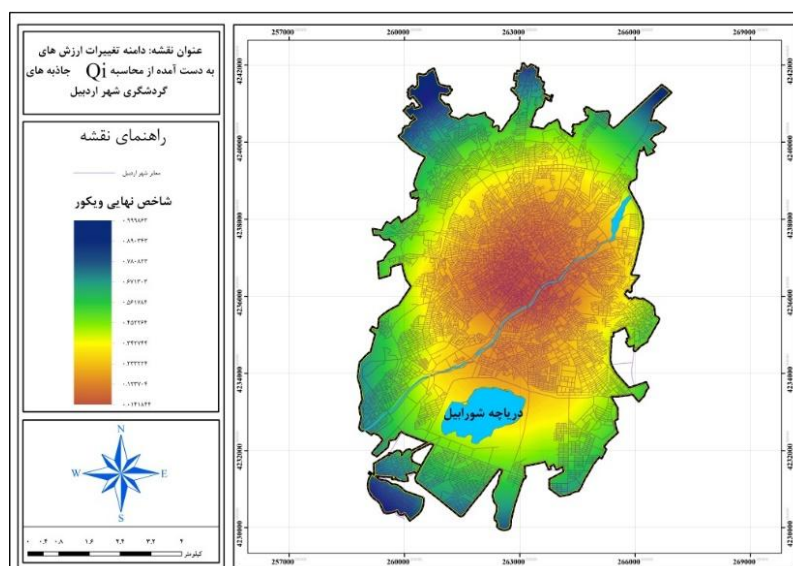
با طبقه بندی نقشه به دست آمده از پهنه بندی تسهیلات خدماتی - گردشگری شهر اردبیل که نتیجه نهایی آن در قالب شکل ۱۱ نمایش داده شده است، مشخص می شود که بخش مرکزی شهر اردبیل در طیف با پتانسیل بسیار بالای جذب گردشگر قرار داشته و نواحی پیرامونی آن کمترین میزان پتانسیل جذب گردشگر را دارد. این مطلب به مفهوم آن است

شکل ۱۱: نقشه پهنه بندی نواحی شهر اردبیل از نظر پتانسیل جذب گردشگر با هدف استفاده از کارکردهای خدماتی - گردشگری (تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸)

قبل، به شاخص نهایی ویکور دست یافتیم. نقشه به دست آمده از این شاخص که در بازه عددی ۰/۰۱۴ تا ۰/۹۹ محاسبه شده است، در قالب شکل ۱۲ نمایش داده شده است. نقشه مذکور بیانگر وضعیت نواحی مختلف شهر اردبیل از نظر قابلیت های کلی این نواحی در جذب گردشگر است. بازه های عددی پایین که با طیف های رنگی قهوه ای مشخص شده است، نشانگر نواحی مستعد و بازه های عددی بالا که با طیف رنگی آبی مشخص شده اند، نشانگر نواحی بدون جذابیت گردشگری است.

د) شناسایی پهنه های دارای پتانسیل بالای جذب گردشگر بعد از طی مراحل مختلف تحلیل داده ها، دوباره به مسئله اصلی تحقیق رجوع می کنیم تا به این سؤال که از نظر مؤلفه های مربوط به وجود جاذبه های تاریخی و دیدنی، جاذبه های تفریحی و گذران اوقات فراغت و مراکز خدماتی گردشگری شهری، مناطق و نواحی مستعد توسعه گردشگری شهر اردبیل کدام اند؟ یا اینکه فضاهای اصلی گردشگری پذیر این شهر کدام مناطق را شامل می شود؟ پاسخ دهیم. در این راستا با استفاده از ضریب اهمیت هر یک از مؤلفه های اصلی تحقیق و تلفیق نقشه های Qi به دست آمده از مراحل

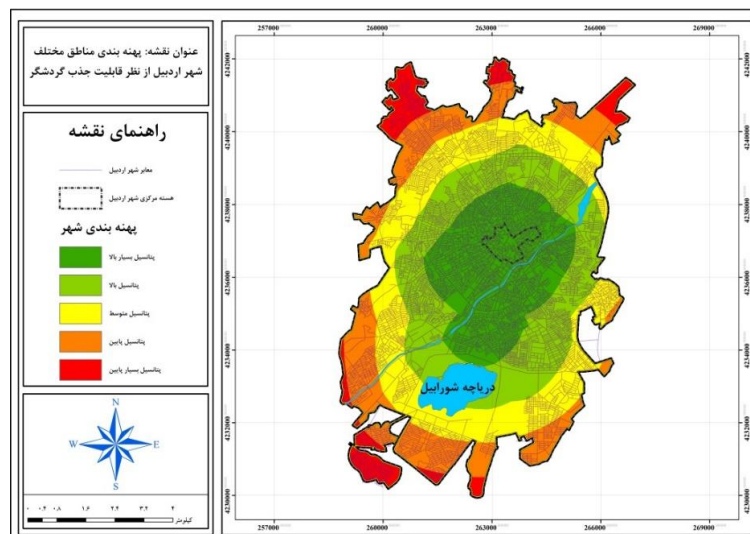

شکل ۱۲: شاخص نهایی ویکور مربوط به قابلیت گردشگری نواحی مختلف شهر اردبیل

تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

شهر اردبیل و نواحی مجاور دریاچه شورابیل و رودخانه بالغلی در جهت شمالی- جنوبی و با توجه تمرکز تسهیلات گردشگری در این نواحی، در سطح یک طبقه بندی قرار گرفته است. این مسئله بیانگر وجود توانمندی و پتانسیل بسیار بالای این نواحی در جذب گردشگر است. با فاصله گرفتن از هسته مرکزی شهر و با نزدیک شدن به نواحی پیرامونی آن از میزان قابلیت نواحی در جذب گردشگر کاسته می شود.

در نهایت بعد از اتمام مراحل تحلیل داده ها، نقشه نهایی پهنه بندی نواحی گردشگری شهر اردبیل تهیه شد تا مشخص شود، فضاهای با قابلیت بالای جذب گردشگر، کدام نواحی شهر را شامل می شود. نقشه نهایی (شکل ۱۳) در پنج سطح طبقه بندی شده و هر طبقه متناسب با امتیازاتی که کسب کرده است، نشانگر پتانسیل نواحی در جذب گردشگران است. با توجه به نقشه فوق می توان دریافت که هسته مرکزی

شکل ۱۳: نقشه پهنه‌بندی نهایی شهر اردبیل از نظر پتانسیل جذب گردشگر

تهیه و ترسیم: تحقیقات نگارندگان، ۱۳۹۸

جمع‌بندی

برای رفاه گردشگران و ایجاد شبکه‌ای از عناصر گردشگری و ترغیب گردشگران برای ماندگاری بیشتر باشد. با توجه به اهمیت موضوع در تحقیق حاضر سعی شده‌است تا با استفاده ابزارهایی چون نرم‌افزار ArcGIS، دستگاه GPS و مدل‌های ویکور، AHP و منطق‌فازی، فضاهای گردشگری شهر اردبیل شناسایی شده و متناسب با وضعیت آن پیشنهادهایی در راستای بهبود کیفیت خدمات‌رسانی ارائه شود. در پژوهش پیش‌رو نواحی مختلف شهر اردبیل از نظر میزان تمرکز و نزدیکی به مراکز (بناهای) تاریخی و دیدنی، مراکز تفریحی و گذران اوقات فراغت و مراکز خدماتی گردشگری، پهنه‌بندی شده‌است تا پهنه‌های با پتانسیل بالا در جذب گردشگر شناسایی شود.

نتیجه

نتایج به‌کارگیری مدل‌ها و تکنیک‌های فوق مؤید آن است که در ارتباط با عناصر تاریخی و دیدنی شهر اردبیل، مناطق مرکزی این شهر پتانسیل بسیار بالایی در جذب گردشگر دارد. از نظر کارکردهای تفریحی و سرگرمی نیز نیمه جنوبی شهر در جهت شمال‌شرقی- جنوب‌غربی آن قابلیت زیادی در جذب گردشگر خواهد داشت. به‌خصوص مناطق مجاور دریاچه شورابیل و

امروزه گردشگری به یکی از عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی- اجتماعی جوامع تبدیل شده‌است؛ به‌طوری‌که برخی از کشورهای در حال توسعه با استفاده از قابلیت‌های این صنعت جایگاه خود را در نظام سلسله‌مراتبی جهان ارتقاء بخشیده‌اند و بر میزان اشتغال و درآمد شهروندان خود افزوده‌اند. به‌منظور استفاده از فواید صنعت گردشگری نه تنها باید توان رقابت در سطح منطقه‌ای داشته باشید؛ بلکه قابلیت‌ها و توانمندی‌های خود را برای رقابت در سطح جهانی نیز ارتقاء دهید تا در عرصه رقابت جهانی با اقناع گردشگران و جذب هرچه بیشتر آنان بر میزان درآمد خود بیفزاید. یکی از زمینه‌هایی که می‌تواند در ارتقای پتانسیل جذب گردشگر در یک منطقه و در نتیجه افزایش درآمد آن منطقه مؤثر و مفید واقع شود، شناخت فضاهای گردشگری منطقه تحت مدیریت خود، به‌خصوص در بخش گردشگری شهری، شناسایی فضاهای گردشگری و سعی در شناساندن صحیح این پتانسیل‌ها و فضاها است؛ اما روش دیگری که مکمل بخش اول است، مدیریت صحیح فضاهای جاذب گردشگر می‌باشد. این مدیریت می‌تواند توأم با حفظ عناصر اولیه گردشگری، ایجاد زیرساخت‌های مناسب

رودخانه بالغلی چای که مرکز ثقل بخش تفریحی شهر اردبیل نیز به شمار می‌رود؛ اما در بخش خدماتی- گردشگری که در ارتباط مستقیم با نیازهای گردشگران قرار می‌گیرد، باید گفت که مناطق مرکزی شهر اردبیل در جهت شمالی- جنوبی این شهر، پتانسیل بالایی در جذب و خدمات‌رسانی به گردشگران دارد. درنهایت با تلفیق مؤلفه‌های سه‌گانه ذکر شده، مشخص شده است که هسته مرکزی شهر اردبیل به محوریت رودخانه بالغلی چای و دریاچه شورابیل در جهت شمال شرقی- جنوب غربی قابلیت بالایی در جذب گردشگر دارد. درواقع این نواحی را می‌توان به عنوان فضای گردشگری شهر اردبیل نام‌گذاری کرد. فضایی که با تمرکز فوق‌العاده جاذبه‌های تاریخی، یادمانی، دیدنی و تفریحی مشخص شده است. درواقع این چنین می‌توان گفت که فضای گردشگری شهر اردبیل و مناطق با قابلیت بالای جذب گردشگری تابعی از هسته مرکزی و تاریخی شهر اردبیل و رودخانه بالغلی چای و دریاچه شورابیل بوده است. از آنجاکه اغلب گردشگران تمایل دارند به منظور اقامت و مراجعه به هتل‌ها، نزدیک‌ترین مرکز اقامتی به عناصر اولیه گردشگری را انتخاب کنند؛ از این رو پیشنهاد می‌شود در برنامه‌ریزی‌های آتی شهر اردبیل، به‌ویژه در برنامه‌های مربوط به حوزه گردشگری و ایجاد زیرساخت‌های اقامتی، سرمایه‌گذاری در محور هسته مرکزی شهر اردبیل، رودخانه بالغلی و دریاچه شورابیل در دستور کار قرار گرفته و توجه ویژه‌ای به این مسئله صورت گیرد. در این شرایط می‌توان انتظار داشت که هم سرمایه‌گذاران از سودآوری فعالیت اقتصادی خود رضایت‌خاطر داشته باشند و هم اینکه گردشگران از دسترسی مطلوب به خدمات رضایت داشته و با آسودگی خاطر از مسافرت و گشت‌وگذار خود نهایت لذت را ببرند. نتایج تحقیق با پژوهش‌های سنایی‌مقدم و همکاران (۱۳۹۵)، موحد و احمدی (۱۳۹۲)، حسین‌زاده دلیر و همکاران (۱۳۹۱)، غفاری گیلانده و همکاران (۱۳۹۶)، همسویی داشته و

قرابت‌هایی را نشان می‌دهد؛ بنابراین با مشخص شدن فضای غالب گردشگری شهر اردبیل پیشنهادهایی در راستای افزایش مطلوبیت مدیریت امور گردشگری و عناصر گردشگری که برآمده از مشاهدات میدانی و تحقیقات نگارندگان است، ارائه می‌شود. پیشنهادهای تحقیق حاضر عبارت‌اند از:

- ایجاد شبکه گردشگری طبیعی- تاریخی و فرهنگی در جهت شمال شرقی- جنوب غربی شهر اردبیل با محوریت عناصر تاریخی‌ای چون جمعه‌مسجد (مسجد آدینه)، امام‌زاده صالح، موزه مردم‌شناسی، بقعه شیخ‌صفی‌الدین اردبیلی، رودخانه بالغلی چای، شهر بازی و دریاچه شورابیل و موزه تاریخ طبیعی اردبیل؛

- ایجاد زیرساخت‌هایی مناسب برای تفریح و سرگرمی گردشگران در محور گردشگری پیشنهادی و تعمیر و راه‌اندازی عناصر موجود در پارک شادی شورابیل؛

- ایجاد پیست دوچرخه‌سواری کوهستان در بخش‌های مناسب مجاور دریاچه شورابیل؛

- توجه به بناهای تاریخی موجود در هسته مرکزی شهر اردبیل و سعی در مرمت به موقع آن‌ها، به‌خصوص حمام منصوریه و پیرزرگر که چندین سال بدون متولی رها شده است؛

- معرفی بیشتر و مطلوب‌تر بقعه شیخ جبرائیل کلخوران و آموزش تخصصی متولی این بقعه در جهت معرفی بهتر این بنا، همچنین مرمت بنا و بهبود فضای سبز محوطه؛

- معرفی و برندسازی دریاچه شورابیل در عرصه ملی و بین‌المللی در راستای جذب هرچه بیشتر گردشگر داخلی و خارجی؛

- توجه بیشتر به فضای ثقل گردشگری شهر اردبیل در راستای مکان‌یابی و استقرار عناصر ثانویه گردشگری؛

- افزایش همکاری و هماهنگی بین‌بخشی مابین اداره کل میراث فرهنگی و شهرداری اردبیل در راستای مدیریت مطلوب‌تر عناصر گردشگری شهر اردبیل.

منابع

- حسین زاده دلیر، کریم؛ محمدرضا پورمحمدی؛ صمد مدادی (۱۳۹۱). ارزیابی پراکنش فضاهای گردشگری تاریخی-فرهنگی و خدمات جانبی آن در شهر تبریز، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی. دوره ۱۶. شماره ۴۱. صفحات ۹۴-۶۷.
https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_42.html
- رمضان تاش دهگرچی، حسین (۱۳۹۴). تحلیل مؤلفه های محیطی در مکان گزینی و ساخت مجتمع های مسکن مهر در شهر اردبیل، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری. دانشگاه محقق اردبیلی. اردبیل.
- سجادیان، ناهید؛ فاطمه پیری (۱۳۹۶). بررسی عوامل فضایی مؤثر در تقاضای جاذبه های گردشگری شهری (نمونه موردی: شهر ایلام)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین. دوره ۱۴. شماره ۵۳. صفحات ۳۶-۲۱.
http://sarzamin.srbiau.ac.ir/article_10891.html
- سنایی مقدم، سروش؛ محمدی یگانه، بهروز؛ رضایی، میثم (۱۳۹۵). سنجش و اولویت بندی جاذبه های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد براساس پتانسیل جذب گردشگر، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، دوره ۶، شماره ۲۱، صفحات ۱۸-۱.
- http://gits.malayeriau.ac.ir/article_528450.html
- صادق لو، طاهره؛ صدیقه ذاکری (۱۳۹۷)، ارزیابی و اولویت بندی جاذبه های گردشگری با هدف توسعه گردشگری (منطقه مورد مطالعه: شهر مشهد)، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری. دوره ۷. شماره ۲۶. صفحات ۶۹-۵۹.
http://gits.malayeriau.ac.ir/article_541114.html
- صادقی، علیرضا؛ محمدامین دهقانی؛ مسعود دادگر (۱۳۹۸). رتبه بندی عوامل مؤثر بر میزان رضایتمندی گردشگری شهری با استفاده از مدل کانو مطالعه موردی: شهر شیراز، نشریه گردشگری شهری. دوره ۶. شماره ۳. صفحات ۱۵۱-۱۳۹.
https://jut.ut.ac.ir/article_73043.html
- احد نژاد روشتی، محسن؛ حیدر صالحی میثانی (۱۳۹۱). ارزیابی توزیع فضایی زیرساخت های گردشگر و تعیین نقش فرایندهای اقتصادی-سیاسی و رشد فیزیکی شهرها در شکل گیری آن (مطالعه موردی: شهر زنجان)، دو فصلنامه مطالعات گردشگری. دوره ۱. شماره ۱. صفحات ۱۰۵-۹۱.
<http://journalitor.ir/Article/13950819103413897>
- اکبرپور سراسکانرود، محمد؛ محسن رحیمی؛ فاضل محمدی (۱۳۹۰). سنجش تأثیرات گسترش گردشگری بر ابعاد توسعه پایدار مطالعه موردی: شهرستان هشتگرد، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای. دوره ۱. شماره ۳. صفحات ۱۰۴-۹۳.
http://jzpm.miau.ac.ir/article_134.html
- بهنام مرشدی، حسن؛ داریوش احمدی؛ حسنعلی فرجی سیکبار؛ محمدرضا رضوانی (۱۳۹۵). پهنه بندی فضایی کانون های گردشگری به منظور تعیین مناطق بهینه خدمات گردشگری در استان فارس، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای. دوره ۶. شماره ۲۱. صفحات ۳۰-۱۷.
http://jzpm.miau.ac.ir/article_1778.html
- پاپلی یزدی، محمدحسین؛ مهدی سقایی (۱۳۸۲). گردشگری و تبارشناسی، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی. دوره ۱. شماره ۶۸. صفحات ۴۹-۲۴.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/125326>
- پروازی، مهناز (۱۳۹۵). تحلیل ارزش ویژه برند گردشگری شهری (مورد مطالعه: شهر مرزی بانه)، فصلنامه جغرافیا. برنامه ریزی منطقه ای. دوره ۷. شماره ۱. صفحات ۶۹-۴۹.
http://www.jgeoqeshm.ir/article_44950.html
- پوراحمد، احمد؛ محمدعلی خلیجی (۱۳۹۳). قابلیت سنجی تحلیل خدمات شهری با استفاده از تکنیک VIKOR (مطالعه موردی: شهر بناب)، مجله علمی-پژوهشی برنامه ریزی فضایی (جغرافیا). دوره ۴. شماره ۲. صفحات ۱۶-۱.
https://sppl.ui.ac.ir/article_15998.html?lang=fa

- قالیباف، محمدباقر؛ محمد شعبانی فرد (۱۳۹۰). ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری برای توسعه گردشگری شهری براساس مدل‌های تصمیم‌گیری چندم‌تغیره (مطالعه موردی: شهر سنجند)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی. دوره ۲۶. شماره ۲. صفحات ۱۷۲-۱۴۷.

<http://ensani.ir/fa/article/313908>

- کریمیان، تقی؛ حسنعلی فرجی‌سبکبار؛ احمد پوراحمد (۱۳۹۴). بررسی ارتباط میان جاذبه‌های گردشگری و کاربری اراضی با استفاده از مدل رگرسیون وزن‌دار جغرافیایی (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، گردشگری شهری. دوره ۲. شماره ۱. صفحات ۱۶-۱.

https://jut.ut.ac.ir/article_54062.html

- محمدی، علیرضا؛ رضا هاشمی معصوم‌آباد؛ ساسان نیکفال مغانلو (۱۳۹۶)، تعیین پهنه‌های مناسب مکان‌گزینی دوربین‌های مداربسته شهری با رویکرد ارتقای امنیت و ایمنی شهری (مطالعه موردی: شهر اردبیل)، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی-امنیتی دانشگاه جامع امام‌حسین (ع). دوره ۶. شماره ۲۱. صفحات ۱۵۸-۱۲۹.

https://jpas.ihu.ac.ir/article_201055.html

- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵). گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، تهران، ایران.

- موحد، علی؛ فاطمه احمدی (۱۳۹۲). مسیریابی گردشگران در بافت‌های تاریخی با رویکرد حفاظت و احیای این بافت‌ها با استفاده از GIS (نمونه موردی: سنجند)، فصلنامه محیط‌شناسی. سال ۳۹. شماره ۱. صفحات ۱۰۰-۹۳.

https://jes.ut.ac.ir/article_30396.html?lang=fa

- موحد، علی؛ صدیقه دولت‌شاه (۱۳۹۰). بررسی ظرفیت‌های گردشگری درجهت توسعه گردشگری شهری خرم‌آباد، فصلنامه جغرافیا و آمایش سرزمین. دوره ۱. شماره ۱. صفحات ۱۰۲-۸۷.

http://gps.gu.ac.ir/article_5326.html

- صیادبیدندی، لایلا؛ مهدی قرخلو (۱۳۹۷). تحلیل و سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان اردبیل، فصلنامه گردشگری شهری. دوره ۵. شماره ۱. صفحات ۱۲۵-۱۱۳.

https://jut.ut.ac.ir/article_65844.html

- عطائی، محمد (۱۳۸۹). تصمیم‌گیری چندمعیاره، چاپ اول. شاهرود. انتشارات دانشگاه صنعتی شاهرود.

- علی‌یاری، ویدا؛ مریم شریف‌زاده؛ مصطفی احمدوند (۱۳۹۸). ارزیابی اثرات گردشگری بر نواحی روستایی هدف گردشگری بخش مرکزی شهرستان فیروزآباد با استفاده از مدل تحلیل عاملی، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری. دوره ۱۴. شماره ۴۵. صفحات ۲۴۷-۲۲۱.

https://journals.atu.ac.ir/article_9714.html

- غفاری گیلانده، عطا؛ پروین دوده زاده سیلابی؛ مریم قدیمی (۱۳۹۶). رتبه‌بندی جاذبه‌های گردشگری براساس پتانسیل جذب گردشگر با استفاده از مدل تاکسونومی عددی (مورد مطالعه: شهرستان خوی)، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری. دوره ۵. شماره ۴. صفحات ۱۲۶-۱۱۳.

http://iueam.ir/browse.php?a_code=A-10-158-75&sid=1&slc_lang=fa

- غفاری گیلانده، عطا؛ ساسان نیکفال مغانلو؛ رضا هاشمی معصوم‌آباد (۱۳۹۶). سطح‌بندی میزان توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان اردبیل به لحاظ شاخص‌های فرهنگی-اجتماعی، فصلنامه تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی. دوره ۹. شماره ۲. صفحات ۲۰۸-۱۷۵.

<http://jsoa.sbu.ac.ir/article/view/25450>

- غفاری گیلانده، عطا؛ رضا هاشمی معصوم‌آباد؛ ساسان نیکفال مغانلو؛ منصور مصطفی‌پور (۱۳۹۸). ارزیابی توزیع فضایی پارک‌های محله‌ای و ارائه الگوی بهینه مکان‌یابی با استفاده از روش VIKOR (مطالعه موردی: شهر اردبیل)، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست. دوره ۵. شماره ۲۱. صفحات ۲۶۱-۲۴۱.

http://jest.srbiau.ac.ir/article_14056.html

- Musavengane, R., Siakwah, p., Leonard. L(2020). The nexus between tourism and urban risk: Towards inclusive, safe, resilient and sustainable outdoor tourism in African cities, Journal of Outdoor Recreation and Tourism, Vol 29, PP.1-13.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2213078019300659>
- Qin, G. Meizhen, L. Jin hua, M. and Jun lei, Z. (2011). The development of urban night tourism based on the nightscape lighting projects-a Case Study of Guangzhou, Energy Procedia, 5: 477—481.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1876610211010198>
- Sanja, B., Tamara, J., Nemanja, T., Djordjije A. Vasiljevic(2017). An analytical scale for domestic tourism motivation and constraints at multi-attraction destinations: The case study of Serbia's Lower and Middle Danube region, journal of Tourism Management Perspectives. Vol23, 97-111.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2211973617300405>
- Shoal, N., Bob, M., Amit, B(2011). Hotel location and tourism activity in cities, Annals of Tourism Research, Vol 38, No 4, pp 1594-1612.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160738311000326>
- Soja, E. (2010) Seeking spatial justice, University of Minnesota Press.
<https://www.upress.umn.edu/book-division/books/seeking-spatial-justice>
- Wang, J., Huang, X., Gong, Zh., Cao, K (2020). Dynamic assessment of tourism carrying capacity and its impacts on tourism economic growth in urban tourism destinations in China, Journal of Destination Marketing & Management, Vol 15, 1-15.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212571X19300228>
- Zheng, W., Ji, H., Lin, C., Wang, W., Yu, B(2020). Using a heuristic approach to design personalized urban tourism itineraries with hotel selection, Journal of Tourism Management, Vol 76, pp 1-14.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517719301542>
- مودودی ارخودی، مهدی؛ مهدی جوانشیری؛ مرجان نیک‌شعار (۱۳۹۷). شناسایی اولویت جاذبه‌های گردشگری بیرجند، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی. دوره ۸. شماره ۳. صفحات ۱۰۶-۸۳.
https://sppl.ui.ac.ir/article_23209.html
- موسوی، میرنجف؛ فاطمه سادات کهکی؛ اسحاق جلالیان (۱۳۹۸). ارزیابی عناصر مؤثر بر توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر ارومیه، فصلنامه گردشگری شهری. دوره ۶. شماره ۲. صفحات ۷۷-۶۱.
https://jut.ut.ac.ir/article_72080.html
- نوربخش، سیدمرتضی؛ اکبرپور سراسکانرود (۱۳۸۹). نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی کلان‌شهرها، فصلنامه اقتصادشهر (ویژه‌نامه گردشگری). دوره ۲. شماره ۱. صفحات ۳۴-۲۰.
<http://ensani.ir/fa/article/244082>
- هاشمی معصوم‌آباد، رضا (۱۳۹۶). تحلیلی بر وضعیت کالبدی فضایی کانون‌های محله‌ای و ارائه راهکارهای مناسب (پژوهش موردی: محدوده محله پیر مادر، شهر اردبیل)، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل.
- Boivin, M., Tanguay. G (2019). Analysis of the determinants of urban tourism attractiveness: The case of Québec City and Bordeaux, Journal of Destination Marketing & Management, Vol 11, 67-79.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212571X16303560>
- Calderwood, L., Soshkin, M (2019). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019(Travel and Tourism at a Tipping Point). World Economic Forum
http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf
- Kaphle, Isha. (2006): evaluating people's accessibility to public parks using Geographic Information Systems: A case study in Ames. Iowa, Iowa State University.
<https://core.ac.uk/download/pdf/38896941.pdf>

